

مفهوم زیارت قبور بزرگان از دیدگاه عرفان شیعی

زیارت قبور بزرگان دین و نیز عارفان و وارستگان حقیقی را شیعیان بسیار مورد توجه قرار می‌دهند که علت این امر را باید در تفکر عرفانی و فلسفه معنوی تشیع جستجو کرد.

زیارت قبور بزرگان دین و نیز عارفان و وارستگان حقیقی را شیعیان بسیار مورد توجه قرار می‌دهند که علت این امر را باید در تفکر عرفانی و فلسفه معنوی تشیع جستجو کرد.

از آنجا که در عرفان شیعی به جهان خلقت با دیدی اشراقی (توحید اشراقی) نگاه می‌شود، علت و معلول های معنوی مشاهده می‌شود که یکی مسبب ایجاد دیگری است. این سلسله علل ادامه دارد تا به عالم ماده و صورت می‌رسد. این نظام خلقت که از آفرینش عقول و به تبع آن افلاک صورت می‌پذیرد و در انتها به عالم ماده ختم می‌شود یک سیر نزولی را می‌نمایاند که از وحدت رو به کثرت می‌رود.

حال در این جایگاه تفکر خاص عرفانی جلوه می‌نماید و آن فلسفه وجود ولایت است و آن این که از منظر عرفان شیعی ولی برحق (یا صاحب ولایت کلیه) را توان گفت تمثال صفات افعالی خداوندی است که با جایگاه مافوق کثرات خویش به عالم پایین، فیض می‌رساند و این فیض را خود او مستقیماً از مبدأ فیاض دریافت کند مانند ماه که شب تاریک را روشن می‌کند، اما نور او از نورانیت خورشید است. شیعه می‌گوید انسان با سیر و سلوک معنوی می‌تواند به جایگاهی برسد که خلیفه الهی روی زمین باشد و این خلافت نه تنها ظاهری بلکه باطنی است یعنی می‌تواند با اتصال به حقیقت الحقایق و بهره گرفتن از شأن قدسی به عالم ماتحت خویش فیض برساند و از انوار معنوی، ایشان را بهره مند گرداند و در اینجا دیگر وجود جسمانی و مادی ملاک نخواهد بود بلکه مقام و مرتبت روحانی مدنظر است.

در تعالیم اسلامی بسیار تاکید شده که انسان باید دوستان مناسب از حیث عقیده و عمل برای خویش انتخاب کند که باعث تقویت معنویت او شود که اگر اینچنین نباشد، تاثیرات منفی در بر خواهد داشت. در این مساله نکته دقیقی نهفته است و آن این که این تاکید از منظری دیگر، برای آن است که انسان در انتخاب دوست و همدم برای خویش نه از مرتبت مادی بلکه از مرتبت معنوی کسی را که بیش از وی تقوای الهی دارد یا بهتر بگوییم سالک والاتری است انتخاب کند، تا به واسطه نفس حق او بتواند معنویت خویش را پررنگ تر و باحلاوت تر کند. این موضوع زمانی روشن تر می‌شود که در احادیث اسلامی به حدیثی منقول از حضرت عیسی(ع) برمی‌خوریم که درباره شرایط دوست و همنشین شایسته است. از جناب روح الله سوال می‌شود که (مَنْ جالس) با که نشست و برخاست کنیم و آن جناب سه شرط اساسی یعنی یاد خداوند و آخرت و ازدیاد علم را ملاک تشخیص دوست و همنشین خوب (هنگام مراوده با وی) معرفی می‌کنند. با این فلسفه می‌توان بیان کرد که علت اصلی زیارت قبور بزرگان در تشیع به چه سبب است. شیعه با حاضر شدن بر سر مزار اهل معرفت و استمداد روحانی از آن منبع فیض، خواستار است تا از طریق انوار وجودی حضرات ایشان به منبع لایزال نورانیت متصل شود یا انواری از آن را دریافت کند. ما در حدیث «حقیقت» که مولاعلی(ع) در جواب سوال کمیل از چیستی حقیقت بیان می‌دارند می‌بینیم که حضرت قبل از پاسخ و در مقام امتناع از جواب، بیان می‌دارند که تو کجا و حقیقت کجا و می‌فرمایند که از رشحات من به تو [کمیل] نیز می‌رسد، و این یعنی سلوک کمیل و کشف حقیقت برای شخص او از دریچه وجودی امیرالمومنین(ع)، والا نیازی به ابراز این سخن از زبان مولاعلی(ع) نبوده است.

همچنین مولوی نیز در بیان مقام معنوی علی(ع) و از زبان خود حضرت این مفهوم را می‌رساند، آنجا که می‌گوید:

سایه ام من کدخدایم آفتاب

حاجب من نیستم او را حجاب

لاهیجی در شرح گلشن راز این مطلب را با مفهوم پدر و فرزندی از جنبه روحانی تشریح می‌کند و می‌نویسد: «بدان که نسبت فرزندی به سه نوع متحقق می‌شود یکی نسبت صلبی که متعارف و مشهور است، دوم نسبت قلبی که به حسن ارشاد و متابعت، دل تابع در صفا مثل دل متبوع گردد، سوم نسبت حقیقی که تابع به برکت حسن متابعت متبوع به نهایت مرتبه کمال که جمع و فرق الجمع است برسد و تابع و متبوع یکی گردد.»¹

بر همین اساس می‌توان حدیث شریف نبوی که فرمود «من و علی پدران این امت هستیم» را تعریف کرد یعنی پدران معنوی که در سایه توجهات ما فرزندان روحانی و معنوی بزرگ می‌شوند و به کمال و بلوغ روحی می‌رسند.

از این رو توجه به قبور ائمه معصومین(ع) برای کسب فیوض معنوی و نزدیک شدن به بارگاه حضرت باری است و این امر خللی در توحید ایجاد نمی‌کند چراکه توسل ما به حضرات معصوم(ع) برای رسیدن به حقیقت الحقایق است نه این که صرفاً خود ایشان را مقصود اصلی و هدف نهایی قرار دهیم که این خود عین شرک است و خطایی بزرگ و می‌بینیم که عارفان کاملی چون سیدعلی آقا قاضی که به گفته خویش، با تفضل سیدالشهدا پرده ها از چشمان وی کنار رفته، بسیار توصیه می‌فرمود که به زیارت قبور بزرگان دین بروید و از خود ایشان نیز روایت است که بعضی شب ها در حرم منور سیدالشهدا(ع) تا صبح به قیام ایستاده تماشای باطنی به روضه مطهر می‌کرد و در عین این توجه حقیقی، خللی در ژرفای توحید این عالم وارسته وجود

نداشت.

پانوشت:

1 - شرح گلشن راز، محمد لاهیجی گیلانی، به اهتمام دکتر علینقی محمودی بختیاری، نشر علم 1377.
امیر هاشم پور / جام جم